

ISLAH

Çağdaş İslam Düşüncesinde Yenilenme ve Değişim

İslamcı Dergiler Projesi

Çağdaş İslam Düşüncesi - 1
İslamcılık- Temel Meseleler ve Kavramlar - 1

İSLAH: Çağdaş İslam Düşüncesinde Yenilenme ve Değişim

Editörler : Lütfi Sunar & Büşra Bulut

Yayın No : 39

ISBN :

1. Basım : Temmuz 2020

Musahih : Hümeysra Dinçer

Tasarım : Seyfullah Bayram

© İLEM Yayınları 2020

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık

Sertifika No.: 26482

İskitler / Ankara

Telefon: +90 312 278 50 77

ilem
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul

Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18

www.ilemyayinlari.com - info@ilemyayinlari.com

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır.

ISLAH

Çağdaş İslam Düşüncesinde Yenilenme ve Değişim

Editörler:

Lütfi Sunar & Büşra Bulut

İslamcılık - Temel Meseleler ve Kavramlar Dizisi

Bu dizide İslamcı düşüncenin temel kavram ve meselelerini açıklayıcı eserlere yer verilmektedir. İslam düşüncesinin ana hattını oluşturan ve güncel tartışmaları belirleyen konuların akademik bir perspektifle ele alınmasını öneren dizide; belirlenen kavramların düşünce geleneğindeki izlekleri, tarihsel geçmişi ve çağdaş düşüncedeki izdüşümü ele alınmaktadır.

İslamcı Dergiler Projesi (İDP)

İDP
İslamcı Dergiler Projesi

Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi başından beri üzerine çokça yazılan ve farklı yönleriyle konuşulan bir konu olmasına rağmen bu düşüncenin üretildiği, tartışıldığı ve yaygınlaştırıldığı dergiler pek çalışılmamıştır. Hâlbuki dergiler, Osmanlı’nın son döneminden

bugünün Türkiye’sine kadar, İslamcı düşüncenin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir işleve sahip olmuş ve İslamcı yayıncılığın en önemli bileşenlerinden birini teşkil etmiştir. İslamcı Dergiler Projesi (İDP), bu mühim boşluğu doldurmak üzere 1908-2010 yılları arasında yayınlanmış İslamcı dergileri gün yüzüne çıkarma ve inceleme hedefiyle 2013 yılından itibaren İlmi Etüdler Derneği (İLEM) çatısı altında yürütülmektedir.

Üç aşama olarak yapılandırılan projenin 2014-2015 yıllarında yürütülen ilk aşamasında 1960-1980 arasında çıkan 45 dergi dijitalleştirilmiş ve kataloglanmıştır. Ayrıca 1. İslamcı Dergiler Sempozyumu düzenlenmiş, sempozyum bildirileri gözden geçirilerek 1960-1980 Arası İslamcı Dergiler: Toparlanma ve Çeşitlenme adıyla kitaplaştırılmıştır. 1908-1980 yılları arasında yayınlanan 58 dergiyi ele alan ikinci aşama ise 2017 yılında tamamlanmıştır. Bu aşamada düzenlenen 2. İslamcı Dergiler Sempozyumu’nun bildirileri “İslamı Uyandırmak” başlığıyla iki cilt olarak okuyucuyla buluşmuştur.

Projenin 2017 yılında başlayan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen üçüncü aşamasında yaklaşık 400 derginin, 20.000’den fazla sayı dijitalleştirilmiş ve kataloglanmıştır. Çalışmaların sürdüğü ve 2018 yılının sonunda tamamlanan bu aşama kapsamında 3. İslamcı Dergiler Sempozyumu düzenlenmiştir. Bu sempozyumun bir çıktısı olarak 116 yazarın katkısı ile 4 ciltte, 72 makale, 49 şahıs portresi ve 47 dergi yazısının yer aldığı “Bir Başka Hayata Karşı’ 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler” başlıklı külliyat yayımlanmıştır. Bu aşamada

ayrıca 30.000 dergiyi içeren İslamcı Dergiler Kütüphanesi oluşturulmuştur. Bu aşamada ayrıca dergiciliğin hikayesini birincil ağızlardan duymaya ve duyurmaya yönelik kapsamlı bir sözlü tarih çalışması yapılmıştır.

Proje 2018 yılının sonunda tamamlanmış ve İslamcı düşünce alanına birçok malzeme kazandırmıştır. Bu tarihten itibaren proje kapsamında çalıştaylar ve seminerler düzenlenerek alada çalışan araştırmacılar ve lisansüstü seviyesindeki öğrenciler için yeni zemin oluşturmuştur. Elinizdeki bu kitap İDP çalıştaylarının bir çıktısıdır. Proje çıktıları, katalog ve sözlü tarih çalışmalarına web sitelerinden erişilebilir:

idp.org.tr

Editörler Hakkında

Lütfi Sunar

Lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde tamamladı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde "Karl Marx ve Max Weber'in Doğu Toplumlarına Yaklaşımları" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Sosyolojik teori, sosyoloji tarihi, şarkiyatçılık alanında çalışmalarda bulunan Lütfi Sunar, hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sunar'ın Marx ve Weber'de Doğu Toplumları ve Türkiye'de İş Ortaklıkları, Marx an Weber on Oriental Societies adlı yayımlanmış üç telif kitabı ve çok sayıda editörlüğünü yaptığı kitap bulunmaktadır.

Büşra Bulut

2011-2016 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2019 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Cumhuriyet tarihi alanında "Çok Partili Hayata Geçişte Devlet Adamlarının Görsel Temsilleri (1946-1960)" isimli yüksek lisans tezini sundu. İslamcı Dergiler Projesi (İDP) proje koordinatör yardımcılığının yanı sıra, İDP Sözlü Tarih uzmanı olarak da görev aldı. Türkiye'de Yayıncılığın Hafızası Projesi (TYH) Koordinatörlüğü yürütmektedir.

Yazarlar Hakkında

Mehmet Ali Büyükkara

Doktorasını Edinburgh Üniversitesi'nde Şia tarihi alanında tamamlamıştır. Halen İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde profesör doktor olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Murat Kayacan

1969 yılında İstanbul'da doğdu. 1992 yılında Selçuk Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede 1997 yılında Din Eğitimi Dalında "Kur'an'ın Hz. Peygamber'i Eğitmesi" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2003 yılında Tefsir Anabilim Dalı'nda "Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları" başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. 2017 yılında Tefsir Ana Bilim Dalında doçentlik unvanı aldı. Halen İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tefsir Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Özgür Kavak

2000 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı üniversitede İslam hukuku alanında yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. 2011-2013 yılları arasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Halihazırda İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Akademik çalışma alanları İslam siyaset düşüncesi ve İslam modernizmidir.

İçindekiler

Sunuş	xi
Teşekkür	xv
Islah: Eskiye Dönüştürüp Yeniye Kurmak <i>Lütfi Sunar</i>	1
Klasikten Moderne Tecdid Fikrinin Değişimi: Reşid Rızâ'nın Islah Anlayışı <i>Özgür Kavak</i>	13
Tecdid, Islah, Reform: Çağdaş İslam Düşüncesinde Yenilenme Fikrinin Farklı Yansımaları <i>Mehmet Ali Büyükkara</i>	55
Kur'an'da "Islah" ve Çağdaş Yorumları: Tefsîrü'l-Menâr Örneği <i>Murat Kayacan</i>	101
Dizin	165

Sunuş

İslamcı Dergiler Projesi kapsamında 2013 yılından beri sürdürülen çalışmalar sonucunda bu alana yönelik canlı bir ilgi ortaya çıktı. 1908'den günümüze kadar gelen İslamcı dergi yayıncılığının arşivlerinin açılması ve ulaşılabilir hale gelmesi bu sahaya dönük alanların ve kavramların kategorilerini de mümkün kılmıştır. Bununla beraber, İslamcı düşüncede tekrar tartışmaya açılması gereken konular, ışık tutulması gereken unsurlar da bu vesile ile açığa çıkmıştır. Proje kapsamında düzenlenen sempozyumlar, bu programların çıktısı olarak yayımlanan 7 ciltlik külliyat ile İslamcılığın temel mevzu ve meseleleri masaya yatırılmıştır.

İslamcı düşüncenin temel unsurları ve sınırlarının tartışılıp, çağdaş dünyadaki karşılığını incelemek, ihtiyaç duyulan bir zemin olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda daha odak tartışmalara eğilen, alanın ilgilileri ile belirli periyodlarla bir araya gelinip tartışılacak zeminlerin oluşturulmasına dönük bir çaba hasıl olmuştur. 2019 yılından itibaren devam eden çalıştayların ilki İslamcılık Çalışmalarında Yönelimler başlığıyla 15 Haziran 2019'da gerçekleşmiştir. Bu toplantıda

sahadaki araştırmaların mevcut durumu konuşulmuş ve yöntem problemlerinin altı çizilmiştir. Alan alışma-sındaki eksiklerin tespit edildiği bu alıştay, beraberinde alanın temel kavramlarına dönük tartışmaların eksikliği ile sonraki çalışmalara da ışık tutmuştur. Diğer oturum, *Temel Meseleler ve Kavramlar* serlevhasıyla gerçekleştirilmiş ve; İslamcı düşüncenin kök niteliğindeki tartışmalarına yeni boyutlar kazandırma amacı gtmştir. Bu oturumların ilki 23 Kasım 2019'da yapılmış ve "İslah" kavramının tarihi arka planı, ağdaş İslam düşüncesindeki dönüşümü ve bu kavram ile öne çıkan isimler tartışmaya açılmıştır. İki oturum olarak planlanan bu alıştayda Mehmet Ali Büyükkara, zgr Kavak ve Murat Kayacan sunumlarını yaptıktan sonra katılımcılarla birlikte kavram tartışılmıştır. Elinizdeki bu kitap mezkur sunumların geliştirilmiş halidir. Bu alışma, İslamcı düşüncenin üzerine inşa olduğu meseleler ve yaklaşımların derinlemesine analize tabi tutulduğu bir seri teklifinde bulunmaktadır.

Çağdaş İslamcılığın üç temel dayanağı olarak; *ihya*, *anti-emperyalist* ve ümmetçi söylem ne çıkmaktadır. İlk olarak *ihya*, İslam düşüncesinin mevcut birikimini eleştiren ve kapsayıcı şekilde değerlendirip yeniden inşa etmeye yönelik bir ilgi alanına sahiptir ve bu yönüyle gelenekselcilikten ayrılmaktadır. İkinci olarak *anti-emperyalist* tutum ile siyasal gündemin yapısının belirlenmesi söz konusudur. Bir diğer unsur olan ümmetçi tavır ise İslam birliğini önemser. Bu savunuyu, ulus devletlerin ortaya çıkması, iletişimin artmasıyla beraber İslam toplumlarının birbiri ile olan irtibatının imkanını sağlar. Bu üç nokta İslamcı düşüncenin sınır taşlarını oluştururken ıslah kavramının her üç aşamaya da referans sağlaması dikkat çekmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman halkların muhatabı oldukları sorunlara karşı bir teklif olarak *ihya*, *ıslah*, *tecdid* kavramları ne çıkmıştır. Bunlar, modern diskur içinde dönüşmüş, yer yer biri diğerinden

daha önde kullanılmış olsa da İslam düşünce ve siyaset geleneği içinde köklü bir geçmişe sahip kavramlardır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı itibariyle hem siyasal hem de dinsel olarak İslami uyanış söylemi bir hareket halinde ivme kazanmıştır. Bu hareketlenme bir yanıyla mevcut düşünce geleneğinin revizesini talep ederken diğer yandan da yeni bir yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu bağlamda bugün çeşitlenmiş, dağılmış, bozulmuş gibi gözükken düşünce geleneğinin ana hattını vurgulamak önemlidir. Farklı düşünce ve siyasi hareketlerde kendini göstermesi, bir yanıyla ıslah yaklaşımının çeşitlenmesini mümkün kılarken diğer yanıyla farklı veçhelerde değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu sebeple zaman zaman tanımlamada ve konumlandırmada sorunlar yaşanmasına rağmen İslami düşünce, günümüzde hala bu ana hat üzerinden ilerlemektedir. Hem teorik hem de pratik bir birikime sahip olan ıslah kavramı, içinde bulunduğu dönemi biçimlendirmesinin yanı sıra nitelik olarak dönemin rengini de beraberinde taşımaktadır. Bu açıdan kavramı kendi bakiyesiyle ele alıp çağdaş düşüncedeki yerini tespit etmek önem arz eder.

Temel Meseleler ve Kavramlar serisinin öncelikli hedefi de İslam düşüncesinin ana hattını oluşturan ve güncel tartışmaları belirleyen konuların akademik bir perspektifle, derinlikli şekilde ele alınmasıdır. Bu alanda yapılan çalışmalarda yeni araştırma ve yöntemlerin geliştirilebilmesi için bu yaklaşımın önemli olduğuna inanıyoruz. Bu kaygı ile ele alınan ilk mesele ıslah kavramı olmuştur. Elinizdeki bu kitap, kök kavram olarak öne çıkan ıslah kavramının; düşünce geleneğindeki izleklerini, tarihsel geçmişini ve çağdaş düşüncedeki dönüşümünü ele alan metinlerden oluşmuştur. Bu çalışmanın kendisinden sonra gelecek çalışmalara örneklik teşkil etmesi ve İslamcılık düşüncesinin daha nitelikli çalışmalarla ele alınmasını teşvik etmesini ümit etmekteyiz.

Büşra Bulut

Teşekkür

İslamcı Dergiler Projesi kapsamında 2013 yılından itibaren yürütülen çalışmalar birçok kişi ve kurumun katkısı ve emeği ile gerçekleşmiştir. Takdir edilir ki bu kadar kapsamlı, çok yönlü ve uzun süreye yayılmış bir işte çok fazla ismin maddi ve manevi desteği mevcuttur ve elden geldiği kadar bunları zikretmemiz gerekmektedir. Projenin gerçekleşmesine zemin hazırlayan İlmî Etüdler Derneği'ne ve hassaten başkanlığı döneminde çok önemli katkılarını esirgemeyen Süleyman Güder'e teşekkürlerimizi sunarız.

İDP'nin üçüncü aşaması Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. Onların desteği proje kapsamında daha geniş ve çeşitli çalışmalar yapılmasına imkân tanımış ve projenin tamamlanmasını sağlamıştır. Telif Hakları Genel Müdürlüğü'nün kıymetli çalışanlarına verdikleri destekler için müteşekkirimiz.

Projenin bütün aşamalarında birçok isim yer almış, katkılarını sunmuştur. Fakat bazıları emeği ve yükü daha fazla sırtlanarak bu çalışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu terkide projenin farklı alanlarının sürdürülmesini sağlamış, büyük özveri ve titizlikle

çalışan İDP ekibinden; Yusuf Enes Sezgin, Vedat Demirbilek, Hüsniye Gülsev Koç, Suat Kaymak'a teşekürler. Programların hazırlanması ve yönetimi hususunda yardımlarını esirgemeyen İDP araştırmacıları; Betül Kızılıık, Vildan Gülsev, Mustafa Halil Aydın, Mustafa Bilgili, Mehmet İlkey Çiftçi, Zeynep Özalp, Hüseyin Arslan'a da teşekürlerimizi sunuyoruz. Kitabın tashihini titizlikle yapan Hümeyra Dinçer'e, tasarımı ve baskıya hazırlanmasında sarf ettiği yoğun emek için Seyfullah Bayram'a teşekür ederiz.

Son olarak, çalıştaylar *İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı* binasında bize tahsis edilen bir alanda gerçekteşmiştir. Bu vesile ile tüm *İLKE* çalışanlarına sıcak ilgileri ve misafirperverlikleri için çok müteşekkiriz.